LIMBĂ ȘI COMUNICARE INTERCULTURALĂ: LIMBAJ UNIVERSAL, ISTORIC ȘI INDIVIDUAL

INOVAREA ȘI CREAREA LIMBILOR LITERARE PRIN INTERMEDIUL OPERELOR POETICE DE FACTURĂ CANONICĂ

Vladimir BADRAJAN
Universitatea Liberă Internațională din Moldova,
Chișinău, Republica Moldova

Abstract. *The canonicity of the poetic work is determined by a set of interdependent, systemic factors. One of the conditions of the system of canonical poetic work is the musical and innovative language lyrics.Althrough in another context, Ernst Cassire approaches the phenomenon, noting that the Greek, French and English languages became different with the entry into the canon of Homer, Charles Bauelaire and Willim Shakespeare.This articles examines how 15 canonical poets innovated the language: Homer, Publius Ovidius Naso, Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Omar Khayyām, William Shakespeare, Pierre Corneille, Jean de la Fontaine, Johann Wolfgang Goethe, George Gordon Byron, Aleksandr Sergheevici Puşkin, Victor Hugo, Charles Baudelaire, Arthur Rimbaud and Pablo Neruda.*
Keywords : *literary languages, language innovation, canonicity, connotations.*

Limbile sunt în permanentă schimbare datorită mijloacelor externe de îmbogăţire a vocabularului (barbarismele şi neologismele) şi celor interne (derivarea, compunerea, conversiunea şi conotaţiile). Pe de altă parte, limbile sărăcesc, prin arhaismele ce dispar din uz. La etapa actuală, abordând limba scrisă şi vorbită, între care Eugeniu Coşeriu insista să se facă o delimitare clară, acestea sunt îmbogăţite, mai ales, datorită lumii tehnicii şi activităţii mass-media.

Articolul dat prezintă rezultatele cercetării modului în care limbile naţionale sunt inovate prin intermediul poeziei. Perspectiva este una istorică, iar poezia analizată - universală şi canonică. A fost supusă cercetării, din perspectiva inovaţiei limbii, opera a 15 poeţi canonici : Homer, Publius Ovidius Naso, Dante Alighieri, Francesco Petrarca, Omar Khayyām, William Shakespeare, Pierre Corneille, Jean de la Fontaine, Johann Wolfgang Goethe, George Gordon Byron, Aleksandr Sergheevici Puşkin, Victor Hugo, Charles Baudelaire, Arthur Rimbaud şi Pablo Neruda. Necătând la segmentul antichitate – contemporaneitate, pe care din punct de vedere al timpului, dar nu şi conceptual, sunt plasaţi poeţii cercetaţi, metodele lor de inovaţie a limbii sunt şi azi actuale şi cu succes pot fi utilizate nu doar în poezie, dar şi în vorbirea cotidiană.

Problema inovaţiei limbii nu este una nouă, însă în mare parte, ea este privită din perspectiva rezultatului final, din perpectiva cuvintelor, care pătrund în limbă, devenind parte a ei, dar nu şi din perspectiva poeziei.

Fenomenul modificării limbii datorită literaturii este unul foarte cunoscut. De exemplu Ernst Cassirer spune, cercetând sursele de informaţie calde şi reci, că limbile au devenit altele odată cu Homer, Dante şi Shakespeare.

Nina Stratan şi Violeta Matineţ-Paraschiv în articolul „Inovaţia – factor important al dinamicii limbii" observă că inovaţia este un fenonem lent, de ordinul sutelor de ani, care cunoaşte patru etape ciclice: formare, dezvoltare, stabilizare, dispariţie (transformare). Cercetătoarele văd ştiinţa şi evoluţia tehnologică drept principalele mijloace de inovare a limbilor, iar viaţa limbii ca pe viaţa unui organism biologic. Pentru ca organismul să rămână mereu viu, el are nevoie să îşi îmbogăţească permanent vocabularul. Însăşi omul este o fiinţă, care în permanenţă caută noul, ineditul. Aşa apar cuvintele noi în limbă, concluzionează autoarele. Cercetătoarele observă inovaţia limbii din perspectiva hedonismului utilizatorului limbii şi a necesităţii umplerii golurilor terminologice, dar nu şi din perspectiva intenţiilor estetice ale creatorului de limbă.

Theodor Hristea în „Inovaţii negative în limba română contemporană” împarte inovaţiile lingvistice în două categorii: pozitive şi negative, ultimele având drept consecinţă degradarea sistemului lingvistic. Autorul, la fel, neglijează latura estetică, privind inovaţiile ca pe un instrument de simplificare a limbii.

Eugenia Golomoz în articolul „Deconstrucţia limbajului originar în poezia contemporană – însemn al atemporalului fiinţial” observă că: *„...poeţii crează o realitate care există prin toate mijloacele lingvistice existente. Materialul folosit pentru construcţia discursului poetic este oferit de compartimentele limbii: fonetic, lexical, morfologic şi sintactic.”* (Golomoz, 2017: 267) Cercetătoarea se referă la frazeologisme, remarcând că poeţii le preiau din limbajul cotidian, făcându-le parte a lumii poeticii lor prin sinonimizarea sau antonimizarea unor părţi. E de menţionat că obiectul de studiu al Eugeniei Golomez a fost poezia contemporană de la noi, care fiind de factură postmodernistă, operează cu clişee. Totuşi, în poezia universală, procesul este invers şi anume, versurile poeţilor devin expresii frazeologice, iar nu frazeologismele versuri ale poeţilor. Acelaşi procedeu de intertextualitate cu creaţia populară ca procedeu de reînnoire lingvistică îl studiază şi Olga Galamaga în articolul „Poetica discursului repetat în lirica lui Vasile Romanciuc”.

Roman Jakobson în „Lingvistică şi poetică” observă că între limbă şi poezie există o legătură mult mai strânsă decât ar crede cricitii literari că ar exista între fenomenele lingvistice şi răspândirea în timp şi spaţiu a operei poeţilor, care stă câteoodată la baza formării limbii literare a unui popor, precum este poetica lui Cyprian Norwid, care a pus bazele limbii literare cehe. Cercetorul concluzionează că opera poetică poate pune bazele unei limbi, dacă generaţiile următoare revin la modelul lingvistic vechi şi dacă modelul propus de poet corespunde necesităţilor generaţiei respective.

Totodată, fucţia poetică a limbajului este pusă în sinonimie cu mesajul transmis, specificând că *„Funcţiunea poetică proiectează principiul echivalenţei de pe axa selecţiei, pe axa combinării”* (Jakobson, 1964). Cu alte cuvinte, potrivit lui Roman Jakobson, elementul indispensabil oricărei poezii este stabilirea de echivalente inedite, originale, nemaiîntâlnite între obiecte şi caracteristicile lor. Referindu-se la echivalenţă autorul vorbeşte nu doar de sensul cuvintelor, dar şi de unităţi mai mici, precum silabele, gradarea, simetria lor şi lungimea cuvintelor, procedee ce adaugă limbajului expresivitate.

Principiul echivalenţei este utilizat cu succes de Homer în „Iliada” şi „Odiseea”, în care, practic pe fiecare pagină, avem echivalenţe dintre faptele, chipul, comportamentul, sentimentele oamenilor şi fenomenele naturii. Totodată, cu unele mici excepţii, după cum observă Horaţiu în „Ars poetica”, Homer respectă în poezie un ritm şi o lungime constantă pe tot parcursul versurilor, ceea ce corespunde pincipiului echivalenţei expus de Jakobson. E de menţionat că, într-adevăr, rima şi ritmul contribuie enorm la modificarea limbii de către poet, deoarece ceea ce rimează şi este melodios se memorizează mai uşor şi, respectiv, are şanse mai mari de a intra în uzul cotodian. Totuşi, oamenii vorbesc nu doar în versuri, deci rima şi ritmul oferă şanse mai mari poeziei de a realiza inovaţiile lingvistice, dar nu sunt elemente indispensabile inovaţiei, limba de multe ori fiind creată şi de romane. De faptul că nu doar poezia, dar şi proza modifică limba vorbeşte şi Jakobson în lucrarea sa.

Dacă principalele mijloace utilizate de Homer în crearea limbii literare sunt echivalenţele, ritmul, gradarea şi simetria (atât a silabei cât şi versului), în cazul lui Ovidiu limbii i se oferă un caracter epistolar, ceea ce o face mult mai apropiată pentru vorbitorul din cotidian. La fel, la echivalenţe recurge şi Ovidiu, cea mai frecventă echivalenţă fiind stabilită între tristeţea sa şi numărul peştilor şi frunzelor. Ovidiu se îngrijeşte şi de ritmul poeziei, mărturisind în epistole unor prieteni că numele lor e dificil pentru includerea în versuri şi sfătuind poeţii mai tineri să manifeste grijă specială faţă de ritm. Totodată, anume prin „Lirica exilului” introduce în latină cuvinte noi din „limba barbarilor”, după cum o numeşte însuşi poetul.

Omar Khayyām, experimentează asupra topicii versului: *„De ce să trăiești, atunci, fără vin și să te de iubire lipsești?”* (Khayyām, 2015: 37). Poetul persan oferă vinului conotaţii noi, investindu-l cu sensuri inedite, acesta fiind sângele Domnului, sensul vieţii, leacul tristeţilor, izvorul înţelepciunii şi elixirul ce leagă lumile între ele.

Dante Alighieri şi **Francesco Petrarca** sunt poeţii, care renunţând la moda timpului de a scrie în latină, prin operele lor au pus baza limbii literare italiene. Este un caz similar cu cel al lui Cyprian Norwid, amintit de Jakobson.

La Fontaine este creator de limbă, prin personajele fabulelor, care au devenit simboluri, investit cuvintele cu sensuri noi. Graţie fabulelor sale, vulpea capătă sensul de şireată, ursul este greoi, ursuz şi manipulabil, corbul semnifică lauda deşartă. Nu există ființă mai harnică decât furnica și mai leneșă decât greierul. Precum rătăcesc broaștele în baltă, așa și poporul needucat rătăcește în țara sa. Taurii înseamnă puterea, lupta, mânia şi războiul.

O modalitate similară de investire a cuvintelor cu sensuri noi identificăm şi la **Pablo Neruda**, în volumul „Douăzeci de cântece de dragoste şi un cântec de disperare", unde cuvântul peşte şi pământ, capătă sensul de iubită, oceanul este investiti cu sensul de ochi ai iubitei. Spunând primăvară, poetul chilian, se referă la naștere.

William Shakespeare utilizează un vocabular variat în piesele sale de teatru, împrumută cuvinte din alte limbi şi găseşte echivalenţe neobişnuite, lucru pe care îl observă şi Titu Maiorescu, oferindu-l drept exemplu poeţilor din a doua direcţie a literaturii timpului.

William Shakespeare, scriind în perioada, în care limba engleză literară era una inexistentă, substantivizează şi adjectivează cuvintele, obţinând prin conversiune cuvinte noi. Obţine cuvinte noi prin compunere: *eye-drop, to after-eye* şi prin adăugarea prefixelor *"en"*, *"un"* şi *"out"*.

La fel ca şi **Puşkin**, împrumută cuvinte şi fraze din latină, franceză, germană şi spaniolă. În piesa „Furtuna", prin intermediul personajului care cunoaşte la un nivel scăzut limba engleză, Shakespeare scurtează şi stâlceşte o mulţime de cuvinte.

Multe dintre versurile lui William Shakespeare au căpătat valoare frazeologică: „A fi sau a nu fi, iată întrebarea...", „Iubirea este oarbă", „Lumea este un teatru" etc.

Acțiunea în *Cidul* se desfășoară la prezent, dialogul fiind fundamentul și puterea discursului, în cazul lui ***Corneille***. Logica care răstoarnă situațiile este o încercare de a da sensuri noi limbii:

„Nu fără de pricină; eu însămi am silit-o
Să sufere săgeata ce-n suflet a rănit-o;
Rodrig i-e drag și însămi eu i l-am dăruit;
Disprețul ei prin mine Rodrig l-a biruit,
Și cum iubirea-aceasta de mine-a fost legată,
Aș vrea să se sfîrșească și chinul lor odată." (Corneille, *Cidul)*

Goethe utilizează versuri muzicale, inovatoare de limbă, care apelează la diateza activă. Muzicalitatea versurilor este asigurată de respectarea rimei şi ritmului, conform canonului clasicist. În scenele din *Faust* sunt utilizate măsuri ale versurilor diferite, ceea ce evită monotonia discursului, îi adaugă dinamist, dar şi reverie. Goethe este și inventator de cuvinte, proctofantasmistul (Goethe, 2016: 235), fiind un cuvânt inventat de poet. Și desigur, diateza activă, adaugă versurilor o notă de veridicitate, de respirație, putere și de prezență acum.

Inovează limba şi Byron, introducând cuvinte în engleză din alte limbi: „Zwh mou, saV agapo!", „Caetera desunt". Procedeul respectiv în întâlnim şi la „părintele simbolismului", Baudelaire: „Ars longa vita brevis est.", „Sed non satiata", „De profundis clamavi".

Pentru completarea lapsusului terminologic şi **Puşkin** recurge la împrumutul cuvintelor din alte limbi: *„Но панталоны, фрак, жилет,/ Всех этих слов на русском нет,"* (Puşkin, *Evgheniі Oneghin*). Întregul roman în versuri „Evghenii Oneghin" abundă de cuvinte, care pe atunci nu existau în limba rusă, dar astăzi au devenit parte din cotidianul ei. Puşkin observă că până la el nu s-au scris poezii de dragoste în rusă, aceasta fiind o limbă rigidă. Poetul rus îşi propune să adauge romantism limbii. Lucuri mărturisite direct în Cap. 3 al romanului „Evghenii Oneghin".

Jocurile de cuvinte, utilizarea verbelor la prezentul simplu, sunt dovada încercărilor lui **Hugo** de a inova limba franceză, de a-i spori melodicitatea şi a-i oferi noi conotaţii.

Rimbaud introduce în poezie cuvinte, care denumesc procesele fiziologice, glasuri de păsări, sunete ale picioarelor, o reclamă, „experimentează" cu vocalele, mărturisind că scopul principal este de a face ca oamenii să vadă poezia cu toate simţurile.

Concluzii:

1. Fiecare poet major inovează limba în care scrie sau, în unele cazuri, îi pune bazele;
2. Limbile sunt inovate prin mai multe metode:
- schimbarea topicii;
- găsirea de echivalenţe inedite, care la rândul lor oferă cuvintelor noi conotaţii;
- sporirea expresivităţii frazelor prin simetria, gradarea versurilor şi prezenţa rimei sau crearea unei melodicităţi interioare a versurilor (în cazul simboliştilor);
- Compunere, conversiune şi derivare;
- Împrumutul de cuvinte, proverbe şi fraze din alte limbi;
- Scurtarea sau stâlcirea unor cuvintelor;
- Antonimizarea şi sinonimizarea cuvintelor din expresiile arhicunoscute.
- Apropierea limbajului poetic de limbaje uzuale: al poveştii (Homer), Epistolei (Ovidiu), dialogului şi meditaţiei interioare (Pierre Corneille).

3. Cauzele din care poeţii modifică limba sunt diferite (inexistenţa unui cuvânt potrivit în limbă, cuvinte prea încărcate şi disonante, gustul estetic înalt al poetului etc.), cert este că fiecare poet face modificările respective conştient.

4. Fiecare poet canonic (cunoscut la nivel universal) a inovat limba naţională prin opera sa.

Bibliografie:

BAUDELAIRE, Charles, 1991, *Florile răului*, Editura Hyperion, Chișinău.

CORNEILLE, Pierre, *Cidul*. https://ro.wikisource.org/wiki/Cidul (accesat pe 25.04.2020).

DANTE, Alighiri, 1965, *Divina comedie*, Editura pentru literatură universală, București.

GALAMAGA, Olga, „Poetica discursului repetat în lirica lui Vasile Romanciuc" în *Norma limbii literare între tradiție și inovație (Materialele simpoziomului științific cu participare internațională),* Chișinău, 19 mai 2017, p. 285 – 292.

GOETHE J. W., 2016, *Faust,* Cartex, București.

GOLOMOZ, Eugenia, „Deconstrucţia limbajului originar în poezia contemporană – însemn al atemporalului fiinţial", în *Norma limbii literare între tradiție și inovație (Materialele simpoziomului științific cu participare internațională),* Chișinău, 19 mai 2017, p. 267 – 275.

HOMER, 1965, *Iliada*, Editura de stat pentru literatură şi artă, București.

HOMER, 1956, *Odiseea*, Editura de stat pentru literatură şi artă, București.

HRISTEA, Theodor, 2002, „Inovaţii negative în limba română contemporană", în: Aspecte ale dinamicii limbii române actuale, Editura Universității din București, 2002, p. 185 – 205.

HUGO Victor, 2002, *Ballades. Balade,* Editura Pandora-M, Târgoviște.

JAKOBSON, Roman, „Lingvistică şi poetică", În: Probleme de stilistică. Culegere de articole, București, Editura Științifică, 1964.

KHAYYĀM, Omar, 2015, *Rubaiate*, Paralela 45, Pitești.

LA FONTAINE Jean, *Fabule*, https://bibliotecapemobil.ro/content/scoala/pdf/Fabule%20-%20La%20Fontaine.pdf (accesat pe 15.12.2020)

PETRARCA, Francesco, 2009, *Canțonierul*, Paralela 45, Pitești.

SKAKESPEARE, William, 2004, *Furtuna*, Pandora-M, Târgoviște.

SHAKESPEARE, William, 1956, *Romeo și Julieta,* Editura Tineretului, București.

SHAKESPEARE, William, 2009, *Sonete: Sonets*, Pandora, București.

NERUDA Pablo, 2011, *Douăzeci de poeme de iubire și un cântec de disperare*, Vellant, București.

ПУШКИН А. С., *Евгений Онегин,* http://www.kharkivosvita.net.ua/files/evgenij-onegin.pdf (accesat pe 12.10.2020)

РЕМБО А., 1982, *Стихи.* Издательства «Наука», Москва.